

Faizin Yarattığı Toplumsal Sorunlara Alternatif Arayışlar: Para Peşin Mal Vadeli Selem Sözleşmelerine Yenilikçi Bir Yaklaşım

Süleyman AKDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-4837-4979

av.akdemir52@gmail.com

Öz

Ekonomi; toprak/tesis, sermaye, emek, hizmet/kamu unsurları arasında oluşan bir dengeye dayanır. Günümüzde bu denge sosyalist sistemde kamu/devlet, kapitalist sistemde ise sermaye/kapital lehine olmak üzere bozulmuştur. Bu gelişmelerin sonucunda devlet ve sermaye tekelleri oluşmuş, sosyalist uygulamaların çökmesi ile birlikte dünya sermaye tarafından yönetilir hale gelmiştir; sonunda devletleri de güdümüne alan sermaye emek faktörünü ciddi kayıplara uğratmıştır. Bu durum OXFAM Raporunda “Çalışmayı Ödüllendir, Zenginliği Değil/Reward Work, Not Wealth” başlığı ile ifade edilmiş, dünya servetinin yüzde 82’sinin en zengin yüzde 1’in eline geçtiği vurgulanmıştır. Faizli ekonomi uygulamalarının ortaya çıkardığı gelir dağılımında adaletsizlik, sömürü ve benzeri ağır ekonomik sonuçlar artık gizlenememektedir. Sermayenin bu denli büyümesinin temelinde faiz gerçeği önemli bir yer tutmaktadır. O nedenle günümüzde faizsiz sistem arayışları ile ilgili çalışmalar yeniden gündeme alınmış, faizsiz sistemle ilgili çalışmalar hız kazanmıştır. Bu çalışmada faizin sağladığı fayda ve imkânlarla zararlarına işaret edilmiş, faize çatma yerine onun zararlarını giderici ve iyileştirici unsurlara yer vererek alternatif oluşturma yöntemi seçilmiştir. Bu bağlamda tarihte uygulaması olan günümüzde parça parça uygulanan selem akdi ele alınmış ve güncellenerek yenilikçi bir yaklaşımla alternatif olarak sunulmuştur. Bu maksatla önce kredi kavramı ele alınmış, daha sonra faiz kavramı tanımlanmıştır. Faiz ile kâr, kira ve selem arasındaki farklar ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kredi, Faiz, Selem, Tekel, Piyasa.

Seeking an Alternative Solution for The Social Problems That is Created by The Interest: An Innovative Approach to Advanced Payment (Salam) Contracts

Abstract

The Economy is based on a balance between the service elements i.e Capital, Labor, Real Estates Possessor/Land Possessor and individual/public services. Today this balance in public/state socialist system were corrupted in the capital/capital in favor with the capitalist system. As a result of these developments, the State and the collapse of the Socialist capital monopolies formed, together with the application is governed by the world has become the capital; at the end of the State to the capital labor factor of field guidance serious losses. This OXFAM Report expressed with the title as "Reward to Work / Not Wealth,". The richest 1 percent of the hands have 82 percent of world wealth -Interest in income distributions arising from the application of economic injustice, exploitation and similar heavy economic results are no longer hidden. Based on the fact that such growth of capital interest. That is why nowadays interest-free system of studies was taken up again, interest-free systems. That is why nowadays interest-free system of studies was taken up to interest-free system-related studies again. In this study, the benefits of the interest and damage of it have been pointed out and relieving the losses instead of venting to interest and giving room for alternative healing method to create elements. In this context, the date of implementation of the nowadays are discussed and applied in pieces of information and innovative approach to contractual "SALAM/ADVANCED PAYMENT AGREEMENT" narrated as an alternative. Prior to this purpose are discussed, then the concept of interest defined concept. Interest and profit, with the differences between the rent.

Keywords: Credit, Interest, Advanced Payment, Monopoly, Market.

GİRİŞ

Çağımızda faize dayalı uygulamalar; sermaye lehine, emek aleyhine aşırı ve yıkıcı denebilecek sonuçlar ortaya çıkarmış, gelir dağılımında dengesizliklere neden olmuştur. Finansal değerlere sahip olanlar, faiz mekanizması yoluyla emek sarf etmeden ve rizikoya katılmadan hasıladan pay almışlar, ekonominin temel kuralı olan “*kâr rizikoya katlananların payıdır*” ilkesini ortadan kaldırmışlardır. Diğer taraftan yasal düzenlemelerle faiz güvence altına alınmış, faize dayalı haksızlıklara karşı hukuka ve yargıya başvurma yolları da kapanmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda sermaye tekelleri oluşmuş, dünya sermaye tarafından yönetilir hale gelmiştir. Bu durum 48’inci Dünya Ekonomik Forumu Davos’a yansımış, dünya servetinin yüzde 82’si en zengin yüzde 1’in eline geçtiği vurgulanmıştır. “*Çalışmayı Ödüllendir, Zenginliği Değil/Reward Work, Not Wealth*” başlığı ile yayımlanan rapor, dünyadaki en zengin yüzde 1’lik kesimin geçen yıl yaratılan küresel servetin yüzde 82’sine sahip olduğunu ortaya koymuş, milyarder artışında rekor kırılmıştır. Mart 2016 ile Mart 2017 arasında her iki günde bir yeni bir milyarder ortaya çıkmıştır. En zenginler servetlerine servet katarken dünya nüfusunun en yoksul yüzde 50’sini oluşturan 3.7 milyar kişinin ise geçen yılki küresel servet artışından hiçbir pay almadığına dikkat çekilmiştir (OXFAM - OXFAM International Report). Bu durum ve gelişmeler tekelleşmelere ve egemenliğe dayalı ekonomik, siyasal ve sosyal sorunları ortaya çıkarmış, çıkan bu sorunlar da çatışmalara neden olmuştur. Bu ve benzeri durumlar, günümüzde faizsiz sistem arayışları ile ilgili çalışmaların yeniden gündeme alınmasını gerektirmiş, faizsiz sistem ile ilgili çalışmalar hız kazanmıştır. Çağımızda karşılaşılan iktisadi sorunlar faizsiz ekonomiyle finansını dünya gündemine getirmiş, bu konularla ilgili çalışmaların yoğunlaşmasına ortam hazırlamıştır (BDDK Faizsiz Finans Taslağı gerekçesi, (Akdemir, 2017: 163). Faizli ekonomi uygulamalarının ortaya çıkardığı gelir dağılımında adaletsizlik, sömürü ve benzeri ağır iktisadi sonuçlar artık gizlenemez hale gelmiştir.

Sermayenin kazançtan hiçbir payı olmadığını iddia eden sosyalistlerin yanında, sermayenin riziko taşımadan da hak sahibi olacağını iddia eden kapitalistlerin görüşleri; bütün eski çağların din adamları ve düşünürleri tarafından reddedilmiştir. Faiz, sermaye terakümüne hizmet ediyor diye son iki-üç asır içinde meşru sayılmaya başlanmıştır. Faiz sermaye terakümüne hizmet etmiş ise de sosyal dengeyi bozduğu için çağımız bir ihtilaller ve isyanlar çağı olmuştur (Karagülle, 1993; 11).

Ekonomi eşyanın faydasını arttırmaktır. Toplumsal yapı içinde ekonomi kurumu eşyanın insana sağladığı faydaları konu alır. İlk bakışta konusu sadece eşya imiş gibi görünür. Ancak konusu sadece eşya olmayıp, aynı zamanda eşyadan sağlanan faydadır. Bazı kimseler eşyanın dışında insanlardan sağlanan faydayı da ekonominin konusu yaparlarsa da bunlar daha ziyade sosyal haklarla ilgili kabul edilir ve ekonomik hakların içine girmez. İnsan emeğinin ekonomik haklar içinde yer alması, eşyanın faydasını arttırıcı bir faktör olması sebebiyledir. Eşyanın faydası eşya üzerinde yapılan değişikliklerle, eşyanın yeri değişmekle, eşyanın malikinin değişmesiyle ve eşyanın kullanma zamanının değişmesiyle ortaya çıkar. Birçok halde eşyanın faydası, onu kullanma süresi ile de ilgilidir. Özellikle taşınmazlarda fayda süreye bağlıdır.

Ekonomide borçlanma zorunludur. Toplum içinde yapılan işlemlerin zamana ve malike göre en faydalı bir şekilde değerlendirilebilmesi için borçlanmaların olması zorunludur. Ancak bu durum bazı rizikolar taşır. Bireylerin bu rizikoyu güven altına almaları mümkün değildir. O nedenle bunun toplum tarafından güven altına alınması zarureti vardır. Kredileşme bu sayede mümkün olabilir. Bundan dolayıdır ki kredileşmeden doğan rantın da topluma ait olması gerekir (Tekir, 1987: 81-82). Kredileşme, verimi arttırmasının yanında büyük bir rantın doğmasına da sebep olur. Bu rant kredinin miktarı ile beraber zamanla da orantılıdır.

Bu çalışmada ekonomide önemli bir yer tutan kredi ile kredi karşılığı alınan faiz üzerinde durulacaktır. Kredinin ekonomiye sağladığı imkânlar ile faizin birtakım faydaları olmasına rağmen ekonomide meydana getirdiği toplumsal dengeyi bozucu zararları üzerinde durulacaktır. Sistemin yararlı yönleri göz önünde tutularak zararlı yönlerini gidermeyi sağlayacak kurumlara işaret edilecektir. Bu kurumlardan bir olan ön ödemeli sipariş sistemi (selem) alternatif olarak ele alınacaktır. Selem sistemi SWOT (GZFT) analizi ile değerlendirilecektir.

KREDİ

Kavram ve Tanım

Arapça karz (kaf, ra, dat harfleri) kökünden gelen bu kelime diğer dillere kredi olarak geçmiş olup borç verme anlamına gelir. Etimolojik bakımdan Kaf harfi sınır ve kemeri, Ra harfi tekrarı ifade eder. Dat harfinin ise arttırmak veya eksiltmek ile katlanmak veya zayıflamak olmak üzere iki manası vardır. Bu şekliye borç miktarının sınırı, borcun tekrarlanabilir özelliği ve borcun artması veya azalması ile katlanması veya zayıflaması manalarını taşır. Kredi kelimesinin etimolojik bakımdan Latincedeki credere kökü ile de alakası vardır. Bu takdirde

inanma, itimat etme ve güvenme manası öne çıkar (Orman, 2015: 66). Günlük dilde de güven, itibar, saygınlık, itimat, emniyet gibi anlamlarda sık sık kullanılır. Bir iktisat terimi olarak kredi ise, “*Belirli bir miktardaki satın alma gücünün, bir geri ödeme vaadine dayanılarak belirli bir bedel karşılığında belirli bir süre için başka şahısların emrine verilmesi*” anlamına gelmektedir. Burada “belirli bir bedel karşılığı” ifadesinin faiz dışında nasıl olabileceği tartışması da ayrı bir önem taşımaktadır. Krediyi kısaca zaman içinde mübadele diye tanımlayan iktisatçılar da vardır (Orman, 2015: 66).

Yasal düzenlemeler bakımından Borçlar Kanunu ile Türk Ticaret Kanunu ve Bankacılık Kanunu önemli bir yer tutar. Karz kelimesi eski Borçlar Kanunu m.306’da “*Karz, bir akittir ki onunla ödünç veren, bir miktar paranın yahut diğer bir misli şeyin mülkiyetini ödünç alan kimseye nakil ve bu kimse dahi buna karşı miktar ve vasıfta müsavi aynı neviden şeyleri geri vermekle mükellef olur.*” şeklinde tanımlanmıştır. Yeni Borçlar Kanunu’nda “**karz**” kelimesi kullanılmamış yerine “**ödünç sözleşmeleri**” adıyla BK.m.379-392 arasında “**kullanım ödücüsü**” ve “**tüketim ödücüsü**” olmak üzere iki ayırımda düzenlenmiştir. Kullanım ödücüsü m.379’da “*Kullanım ödücüsü sözleşmesi, ödünç verenin bir şeyin karşılıksız olarak kullanılmasını ödünç alana bırakmayı ve ödünç alanın da o şeyi kullandıktan sonra geri vermeyi üstlendiği sözleşmedir.*” şeklinde tanımlanırken, tüketim ödücüsü m.386’da “*Tüketim ödücüsü sözleşmesi, ödünç verenin, bir miktar parayı ya da tüketilebilen bir şeyi ödünç alana devretmeyi, ödünç alanın da aynı nitelik ve miktarda şeyi geri vermeyi üstlendiği sözleşmedir.*” şeklinde tanımlanmıştır. Buna karşılık kredi kelimesi ise BK.m.515-519 arasında “kredi mektubu ve kredi emri” olarak vekalet sözleşmesi içinde bir ayırım olarak yer almıştır. Türk Ticaret Kanunu’nda “Ödünç” sözcüğü 13 defa “kredi” sözcüğü 22 defa geçmektedir. Bankacılık Kanununda ise ödünç sözcüğü 6 defa buna karşılık kredi sözcüğü ise 151 defa yer almaktadır. Kredi konusu büyük ölçüde Bankacılık Kanunu ile düzenlenmiş gözükmektedir. Kredi alanının bankaların tekeline girdiği söylenebilir.

Kredinin kapsamını belirlemek için özelliklerine de işaret etmek gerekir. Bir bedel karşılığı veya bedelsiz olarak verilir. Kâğıt paranın icadından önce; bir mal veya gümüş ve altın gibi kıymetli maden şeklinde verildiğinden bedel istenmesi reel faizi ifade ederken, kâğıt paranın keşfinden sonra bedel olarak verilen karşılık yine kâğıt olduğundan, karşılık sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Özellikle enflasyon ortamlarında istenen faiz bazı durumlarda anlamını yitirmiştir. Kapitalist sistemde “faiz” sermayenin bir kirası olarak karşımıza çıkar. Geri dönmeme ihtimaline dayalı olarak teminatlara dayandırılır. Aynı zamanda geri

dönmemeye riskine karşı hukuki bir karşılık olarak telakki edilir. Faizi yasaklayan sistemlerde ve bu arada İslam iktisat sisteminde faiz yerine “karşılıklı kredileşme/tekaruz” sistemi kabul edilir (Karagülle, 1993:71) Kredi kullanan kullandığı kredi kadar kredi kullandıran kredi açmış olur. Bir başka deyişle krediyi kullanan kullandığı süre kadar karşı tarafa kredi verme sorumluluğu altına girer. Karz-ı hasen ifadesi kamunun vermiş olduğu kredileri ifade eder. Ancak bu ifadeyi faizsiz veya karşılıksız borç verme şeklinde anlayanlar da vardır (Orman, 2015: 68).

Tarihçe

Borç verme/karz ve borç alma/deyn bir paranın iki yüzü gibidir. İnsan diğer bütün canlılardan farklı olarak borç verebilen ve borçlanabilen tek canlıdır. Arılar ayrı ayrı üretirler, ürettiklerini kovana getirerek ihtiyaçları nispetinde birlikte tüketirler. İnsan ise arıların tersine işbölümü yaparak birlikte üretir ve ürettiğini üleşerek payını alır ve bireysel olarak veya kendi ailesi içinde tüketir. Payını kullandığı veya tükettiği gibi tasarruf ederek biriktire de bilir. Bu birikimler zamanla birikmiş mal ve emek olan sermayeye dönüşür. Elindeki bu tasarrufları başkalarına devredebileceği gibi borç/karz olarak da verebilir. O halde ilk borç ilişkisi tüketim mallarında mülkiyetin başlaması ile birlikte ortaya çıkmıştır, denilebilir.

Ayrıca canlılar doğal olarak varlıklarını sürdürmek isterler. Her canlı doğma, büyüme, yaşlanma ve ölme sürecini yaşar. O nedenle canlılar varlıklarını nesilleri aracılığıyla sürdürürler. Bu da ilişki kurma yükümlülüğü/külfeti, doğum külfeti, bakım külfeti, canlılığı sürdürme külfeti şeklinde karşımıza çıkar. Doğal külfet adını verebileceğimiz bu durum insan için bazı yönleriyle diğer canlılardan ayrılır. Bu külfet insan için çok daha zordur. Öncelikle doğal koruma sistemi ve doğaya uyum bakımından diğer canlılar kısa süre içinde intibak ettikleri halde insan için bu durum çok daha uzun ve meşakkatlidir. Hamilelik süresi uzun olduğu gibi doğan çocuğun doğaya uyumu da diğer canlılara kıyasla çok daha fazladır. Çocuğun ebeveyni tarafından bakılması ona verilen bir nevi kredidir; borçtur. Bu borç zamanla aynı süreç içinde çocuk için kendi çocuklarını yetiştirme ve büyütme şeklinde karşımıza çıktığı gibi ebeveynlerinin yaşlandıklarında bakılması şeklinde de tezahür edebilir, eder. İnsan dışı canlılarda bu süreç biyolojik kodlar şeklindedir. Kendi doğal yasaları içinde yürür. İnsan için söz konusu doğal yasalar benzer özellikler taşımakla beraber özellikle irade, bilinç ve hafıza yönüyle ayrılır. İnsan yeryüzünde hissi, fikri, iradesi ve ünsiyeti ile de diğer canlılara göre farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar toplum halinde yaşamının bir

sonucu olarak kurumlaşma olgusunu beraberinde getirir. İnsan diğer canlılardan farklı olarak kurumlar oluşturabilen bir varlık şeklinde de karşımıza çıkar (Akdemir, 2017: 218-219). Borçlanma ilişkisi kişiler arasında olduğu gibi topluma karşı da gerçekleşir. Özetle borç alacak ilişkisi ve buna bağlı kredileşme keyfiyeti insanla birlikte başlar.

Olaya iktisadi açıdan bakıldığında kredinin mübadele ile başladığı söylenebilir. Başlangıçta kredileşme olgusu toplayıcılık döneminde semen olarak kuru yemişlerle, avcılık döneminde hayvan derileriyle, çobanlık döneminde ehli hayvanlarla, tarım döneminde tahılla gerçekleşmiştir. Pazar döneminde bazı madenler semen kabul edilmiş, sanayi ve işçilik döneminde ise insanlar kâğıt para sistemi ile tanışmıştır (Ersoy, 1986: 82-85). Başlangıçta kredi işlemleri aynı olarak gerçekleştiğinden fark koyma veya fazlasını isteme söz konusu olmamıştır. Ancak yerleşik hayata geçiş ve uygarlıkların başlaması kamu alanını belirli ve belli mekân haline getirmiş ve uygarlıkların ilk dönemlerinde mabetler artı değerlerin ve semen kabul edilen malların toplanma yeri olmuştur. Örneğin Babil'deki uygulamalardan hareketle ilk tapınaklar banka, ilk bankacıların da din adamları olduğu ifade edilmiştir (Orman, 2015; 67). Böylece bir emanet işleminden başlayarak karşılıksız borç verme ve sonrasında faizli borç aşamalarından geçen ilişkiler, aşağı yukarı günümüzde rastlanan türdeki kredi işlemleri aşamasına varmıştır.

Faiz yasağının kaldırılarak serbest hale gelmesiyle Avrupa'da sermaye birikiminin önü açılmıştır. Bu birikim beraberinde sanayi inkılabını getirmiş ve kapitalist piyasa ekonomisini doğurmuştur. Bu dönemde kredi işlemlerinin yaygınlığı ve oynadığı hayati rol, bu ekonomilere kredi ekonomileri ve bunların yer aldığı toplumlara kredi toplumları demeyi haklı çıkaracak bir manzara arz etmiştir. Kredi sistemi ve kredi kurumları, bu toplumların ekonomik sistemlerinin ayrılmaz bir parçası hatta karakteristik özelliği olmuştur. Öyle ki bu unsurun çekip alınması halinde bu ekonomik sistemin ayakta durabileceği hayli şüphelidir (Orman, 2015: 71). Kapitalist piyasa ekonomilerinde kredili işlemlerde görülen büyük gelişme sadece bir hacim büyümesi değildir. Bu işlemlerin yapısında ve çeşitlerinde de büyük değişimler olmuştur. Kredi konusundaki bu gelişmeler zamanla kredi hukukunu üretmiş, bankaları ve bankacılığı çağın en önemli kurumları haline gelmesine neden olmuştur.

Kredi Çeşitleri ve Kurumları

Krediler çeşitli kriterle göre tasnif edilir. Kendi işlemine konu olan satın alma gücünün cinsine göre *aynı kredi, ticari kredi veya nakdi kredi*; vadelerine göre

Kısa, orta ve uzun vadeli krediler; kullanım alanlarına göre, üretim kredisi, pazarlama kredisi ve tüketim kredisi; kullanılan sektöre göre, ticari kredi, tarım kredisi, sınai kredi, inşaat ve konut kredisi, ithalat veya ihracat kredisi, teminat durumlarına göre, açık krediler veya teminatlı krediler; alanlarına göre, özel krediler, kamu kredileri şekillerinde karşımıza çıkar.

Bu kurumlar kredi arz ve talebini kredi piyasalarında buluşmasını sağlayan finansal aracı kurumlardır. Bunlar, Merkez bankaları, Hazine, Belediye ve Kooperatif bankaları, ticaret veya mevduat bankaları, yatırım ve kalkınma bankaları, kredi birlikleri, tasarruf sandıkları, yatırım ortaklıkları ve kulüpleri özel sigortalar, sosyal sigortalar ve diğer sosyal güvenlik kurumları bankerlik kuruluşları ve benzerleridir. Kısmi faaliyet gösterenler de bu kapsamda sayılır.

Kredinin İktisadi Hayattaki Önemi ve Kullanma Şekline Dayalı Sonuçları

Kredinin önce olumlu yanlarını saymak istiyoruz.

- Âtıl kaynaklar kredi yoluyla müteşebbislere aktarılarak mobil hale gelmiş olur. Bir başka deyişle kredi müteşebbisleri işletmeleri için gerekli sermayeyi kendi tasarrufları ile biriktirmek, bunun için de uzun bir zaman geçmesini beklemek külfetinden kurtarır (Tekir, 1987: 81)
- Kredi küçük tasarrufların birikimini sağlar ve söz konusu birikimlerle büyük yatırımlar yapılabilir duruma gelir.
- Kredinin iktisadi faktörlerden emeğe verilmesi halinde işgücünü harekete geçirir; istihdam yaratır. Tekelleşmeleri önler.
- Kredi, karşılıklı kredileşme ilkesi ile yapılırsa serbest piyasayı dengeler. Bu şekilde kredi toplumsal yapıyı düzenler, faizsiz şekilde kullanılırsa rekabet ortamına ve piyasaya olumlu etki eder.
- Kredinin sermayeye özellikle belli alanlarda verilmesi halinde bu alanlarda tekeller oluşturur.
- Krediler faiz karşılığı verilmesi halinde uzun dönemde gelir dağılımında adaletsizliklere neden olur.
- Buna karşılık faiz karşılığı verilirse enflasyona neden olduğu gibi uzun dönemde tekelleşmeleri beraberinde getirir.
- Günümüzde ve özellikle kapitalist ekonomilerde faiz, belirli bir sistem çerçevesindeki kredi uygulamalarının bir türevi kabul edilir.

Görülüyor ki kredi ve kredileşme insanı diğer canlılardan ayırır. Bütün gelişmelerin temelinde kredi yer alır. Kredi kurumu ve kredileşme doğru ve yerinde kullanılarak karşılıklı olması veya emeğe verilmesi hallerinde olumlu etkiler doğurur. Faizli kullanılması halinde ise tekelleşmelere yol açtığı gibi gelir dağılımında dengesizliklerin de kaynağını teşkil eder.

FAİZ

Faizin önce etimolojisi verilecek, yasal düzenlemelere işaret edilecek, tanımı yapılacaktır. Faizin rizikosuz bir kazanç olduğu, zamanla artan borcu ifade ettiği, misliyyattan alınan kiraya karşılık geldiği ve emeksiz bir kazanç olarak karşımıza çıktığı üzerinde durulacaktır.

Faiz Kavramı

Faiz kelimesi Arapçadır. Araplar faiz kelimesi yerine riba kelimesini kullanırlar. Etimolojide riba, artmak, ziyadeleşmek, fazlalaşmak manasına mastardır. Faiz adıyla "artık değer" in ismi olmuştur. İslam fıkında, karşılıklı faydaya yönelik bir sözleşmede karşılıksız kalan herhangi bir fazlalık demektir. Faiz; semen kabul edilen değerlerin mübadele aracı olarak kullanılması ile birlikte ortaya çıkmıştır. Yazılı metinler arasında yer alan Tevrat'ta faize ilişkin hükümler bulunur. Yahudiler arasında yasaklanmasına rağmen Yahudi olmayanlara faiz karşılığı borç verilebileceği şeklinde hükümler yer alır. Aynı şekilde Tevrat'ta da faiz yasağına yer verilir. Ancak bu yasak Museviler arasında olup dışa karşı serbesttir. "Eğer kavminden birine ödünç verirsene ona faiz koymayacaksın. Komşundan bir şey alırsan onu güneş batmadan geri vereceksin (Tevrat, Çıkış Bab:22/25-26)". "Para faizi olsun zahire faizi olsun veya ödünç verilen şey olsun kardeşinden faiz almayacaksın. Yabancıya faizle ödünç vereceksin (Tevrat, Tesniye, Bab:23/19)".

Karz kelimesi ödünç verme olarak yukarıda açıklandığı üzere en kapsamlı şekilde Borçlar Kanunu, Türk Ticaret Kanunu ile Bankacılık Kanunu'nda yer alır. Kredi konusu büyük ölçüde Bankacılık Kanunu ile düzenlenmiş gözükmektedir. Kredi alanının bankaların tekeline girdiği söylenebilir.

Borca karşılık en genel faiz düzenlemeleri BK.m.88 "Faiz ödeme borcunda uygulanacak yıllık faiz oranı, sözleşmede kararlaştırılmamışsa faiz borcunun doğduğu tarihte yürürlükte olan mevzuat hükümlerine göre belirlenir. Sözleşme ile kararlaştırılacak yıllık faiz oranı, birinci fıkra uyarınca belirlenen yıllık faiz oranının yüzde elli fazlasını aşamaz." ile TTK.m.8-10 arasında yer alır. MADDE 8- (1) Ticari işlerde faiz oranı serbestçe belirlenir. (2) Üç aydan aşağı olmamak üzere, faizin anaparaya eklenerek birlikte tekrar faiz yürütülmesi şartı, yalnız cari hesaplarla her iki taraf bakımından da ticari iş niteliğinde olan ödünç

sözleşmelerinde geçerlidir. Şu şartla ki, bu fıkra, sözleşenleri tacir olmayanlara uygulanmaz.

Faizin kapsamını belirleme ve tanımını yapma önemli bir yer tutar. Gerek tarihsel yönü (Sayı, 1987: 22-28; Zeytinoğlu, 2015: 145-155) gerek İslam hukukundaki tanımlar (Zeytinoğlu, 2015: 156-168; Bayındır, 2015: 173-192) gerekse günümüz uygulamaları (Orman, 2015: 77-83) bakımından değişik çeşitleri ve tanımları da yapılır. İslamiyet diğer birçok dinde olduğu gibi faizi dinen haram veya günah kabul eder. Ancak faizin dinen haram ve günah olması başka bir şey, buna karşılık ekonomik kriterlerle değerlendirilerek yasak olması farklı bir şeydir. Bu yasaklamanın iktisadi kriterlere göre yerinde olup olmadığının tartışılması gerekir. O halde hem dinî hem de iktisadî olan ve dinî veçhesi en az iktisadî veçhesi kadar, iktisadî veçhesi en az dini veçhesi kadar önem taşıyan riba/faiz müessesesini iktisadi veçhesini ihmal ederek yalnızca dini veçhesini ele almak suretiyle değerlendirmek yeterli olmadığı gibi dini veçhesini ihmal ederek yalnızca iktisadî veçhesini ele almak suretiyle değerlendirmek de bir çözüm olarak kabul edilemez (Zeytinoğlu, 2015: 170). Faizin toplumsal dengeyi ekonomi kurallarına aykırı olarak bozup bozmadığı sorunu bu çalışmada ele alınacaktır. Şimdi faiz kavramı üzerinde yapılan tespitlerle tanımları ele almak istiyoruz

Rizikosuz Kazanç

Toplumsal yapıyı belirleyen dört temel kurumdan biri olan ekonomi, toplum içinde dini, ilmi ve siyasi kurumlardan işlevleri bakımından ayrılır. Dini faaliyetleri değerlendirmede kullanılan kriter iyi/kötü, ilmi faaliyetlerde doğru/yanlış, siyasi faaliyetlerde adalet/zulüm iken ekonominin kriteri kâr/zarardır (Ersoy, 1986:156; Karagülle, 1993:71; Akdemir,1991:46). Malın fiyatı arz talep kanunuyla oluşur. Piyasa olmadan neyin kârlı neyin zararlı olduğu anlaşılamaz. Faiz rizikoya girmeyen kazancı ifade eder. Böylesi kazançlar uzun dönemde tekelleşmeleri oluşturur. Bu durum ekonominin esasıyla çatışır. Hz. Muhammet, “*Zımanın (rizikonun) olmadığı yerde ribh (kâr) yoktur.*” sözü ile bu durumu belirtir. Kâr bir varlığın miktarında, niteliğinde veya değerinde meydana gelen artmadır. Zarar ise bir varlığın miktarında, niteliğinde veya değerinde meydana gelen eksilmedir, azalmadır (Sayı, 1987: 32). Bir varlıkta meydana gelen kâr veya zarar, artma veya eksilme faiz bakımından ele alındığında tereddütsüz ve tartışmasız kârlar ve artmalar sermayedara/alacaklıya/faize, buna karşılık zararlar ve eksilmeler borçluya aittir. Bu durum ekonominin sürdürülebilirliğine aykırılık teşkil eder. Riziko karşımıza bazen hukuki bazen de iktisadi riziko olarak çıkar. Her hâlükârda faiz rizikoyu sevmez.

Zamanla Artan Borç

Faizin en eski ve en çok bilinen tanımı zamanla artan borçtur. İslam öncesi Araplarda iki türlü faiz öne çıkmıştır. Birincisine “*faizi fazl*” denilmiş, verilen semen karşılığında bir defaya mahsus fark alınmıştır. Örneğin 100 kile buğdaya karşı vade sonunda 110 kile buğday istenmiştir. Buradaki 10 kile faiz farkı hiçbir surette zaman içinde artmamıştır. Diğer faiz şekli “*nesie ribası*” adını almış ve zamanla artan borcu karşılık kullanılmıştır. Bu faiz çeşidi Mezopotamya’ya kadar gitmektedir. Bu faiz çeşidinde veresiye (borç) ile zaman fiyatlandırılmaktadır (Sayı, 1987:28-29).

Yeri gelmişken cins/standart mallar ile nakit kabul edilen altın ile gümüşe kısaca işaret etmek istiyoruz. İslam fıkında altın veya gümüş ile yapılacak mübadelelerin peşin yapılması şartı bulunur. Bedellerin birinin ödenmesinde meydana gelecek bir miktar gecikme faiz sayılır (Bayındır, 2015: 182). Keza buğday, arpa, hurma ve tuz gibi tartılabilir, sayılabilir veya ölçülebilir standart mallar kendi cinsleri ile mübadele edildikleri vakit bedellerin eşit hacimde ve mübadelenin peşin olması şarttır. Ekonomik açıdan veresiyeler ve buna bağlı taksitlendirmeler tüketimi artırır.

Misliyattan Alınan Kira

Misliyat sözcüğü, aynen iadesi mümkün olmayan fakat birbirinin yerine ödenebilen aynı cins şeylerdir. Ödünç alınan buğday, arpa ve benzeri cins mallar geriye ödenirken aynen verilmeyip benzeri/misli iade edilir. Altınla gümüş ve benzeri madenler de böyledir. Özellikle tüketime konu olan mallar aynen ödenmeleri mümkün olmadığından misliyattan kabul edilir. Kira ise tüketimi birden olmayan dayanıklı mallarda meydana gelen aşınma ve yıpranma karşılığı alınan karşılıktır (Sayı, 1987:34). Demek ki gerek tüketilen mallar gerekse altın ve gümüş gibi nakit karşılığı kullanılan şeylerin ve bu arada paranın kiralanması karşımıza “faiz” olarak çıkar. Bu durum faiz paranın kirasıdır şeklinde ifade edilir. Buna göre faiz parayı muvakkat bir zaman içinde kullanmanın bedeli anlamına gelir (Orman, 2015: 78).

Emeksiz Kazanç

Esasen sermaye biriken emekten başka bir şey değildir. O nedenle bir hak olduğu açıktır. Emek karşılığı olan bu servetin emeksiz kazanca dönüşmesi onun doğasına aykırıdır. Faiz, insanları doğal olarak üretime yöneltme yerine çalışmamaya yönlendirir. Gizli işsizliğe neden olur. Faiz, geliri olanlar için görünürde işi var gibi gözükmesine rağmen reel ekonomide üretim yapılmadığı

için gizli işsizlik kabul edilir. Reel ekonomide asıl olan emek olduğundan faiz emek dışı kazanç olarak karşımıza çıkar.

Şekil 1. Faiz kavramı

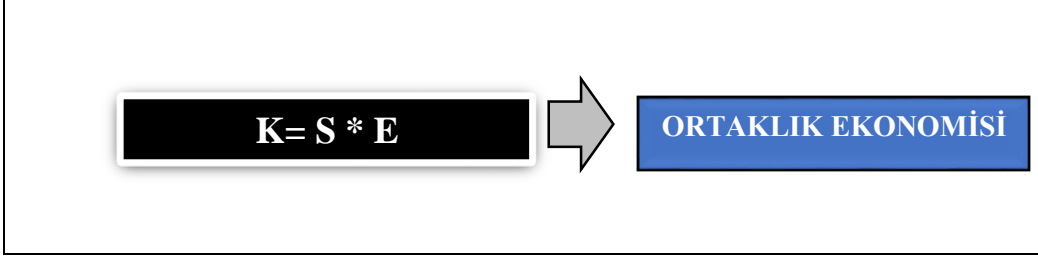
Kazanç, sermaye ile emeğin toplamına eşit kabul edilir. Çeşitli değer ve ölçülere göre belirlenir. Örneğin kapitalistlerde, kazancın tamamı sermayenin hakkıdır. Emeğin ise sadece bir canlı olarak doyma hakkı vardır, kazanma hakkı sadece ücretten ibarettir. Son yayınlanan OXFAM Raporu emek aleyhine sermaye lehine meydana gelen bu farka işaret etmek için “*Çalışmayı Ödüllendir, Zenginliği Değil/Reward Work, Not Wealth*” başlığına yer vermiştir.

Marksistlere göre ise kazancın tamamı emeğe ait kabul edilir. Sermaye ancak bakım masrafları alabilir. Bu sistemde sermayeye bir kâr hakkı verilemez.

Karma sistemlerde kazanç kârın ve sermayenin toplamı olarak kabul edilir.

Bize göre sermaye ve emek arasında ilişki “toplama/toplam” ile ifade edilmemelidir, edilemez. Bu iki ekonomik faktörün dengeli olarak yer alabilmesi toplam değil “çarpma/çarpım” ile ifade edilebilir. O halde kazancı sermaye ile emeğin çarpımı şeklinde ifade edebiliriz. $Kazanç = Sermaye * Emek$.

Şekil.2. Ortaklık ekonomisi

Formül bu şekilde kabul edildiğinde sermayesiz emek, emeksiz sermaye kazanç temin edemez. Ayrıca sermaye veya emekten biri diğerine göre azsa, az olanın değeri artar. Bir başka deyişle az olan daha kıymetli hale gelir. En kazançlı çalışma ve optimum denge, sermaye ile emeğin eşit miktarda olması olarak kabul edilmelidir. Bu kabul bizleri en doğal ekonomik bir sisteme götürür. Kazanç, eşya ile olur ve insan kazanır. O halde sermayesiz veya emeksiz kazanç düşünmek dahi mümkün değildir. Sonuç olarak bize göre Şekil.1’de gösterildiği gibi $K = S \times E$ (Kazanç = Sermaye x Emek) formülü esas kabul edilir. Bu formül emek sermaye birlikteliğini gerektirir ve birinin diğeri aleyhine olmasının önüne geçer.

Faizin Benzer Kurumlardan Farkları

Faizi iyi tanıyabilmek için onu benzer kurumlardan ayırmak gerekir. Burada faize benzeyen ticaret ve kâr, kirayla selem üzerinde durulacaktır.

Faizin Ticaret/Kârdan Farkı

Faizi meşrulaştırmak isteyenler, faizle ticaretin aynı şey olduğunu, bu sebeple ticaretin meşru olması gibi faizin de meşru olması gerektiğini ileri sürerler. Sadece faizi yasaklamanın bir açıklaması olmadığını iddia ederler. Hâlbuki faizle ticaret arasında farklar bulunur (Tablo.1).

- Ticarete alışveriş üç kişi arasında ve iki işlemle gerçekleşir. Faizse iki kişi arasında ve bir işlemle olur. Bu durum risk ihtimalini artırır.
- Ticarete rizikodan dolayı bunu karşılayacak kâr denilen bir pay konulur. Zarar ihtimaline karşıdır. Kredide riziko sermayedara değil borçluya aittir.
- Ticarete alan ve satan imkân ve varlık sahibidir. Değiştirmek suretiyle iki tarafın da rantı artar. Kredide ise biri varlıklı diğeri ihtiyaç sahibidir. Eşit şartlarda pazarlık imkânından söz açılmaz. Ticarete olduğu gibi serbestlik tanınmaz. Nitekim her ülkede faize yasal sınırlar konulur.

- Ticaret malda artışı sağlar. Tüccar satar ve elde ettikleriyle daha fazla mal alır. Bu suretle mağazasındaki stoku arttırır. Üreticilere yarar sağlar. Faiz ise nakdi çoğaltır. Nakit doğrudan üretilebilen bir şey olmadığından ancak başkalarının nakdini azaltmakla çoğaltılabilir. Sonunda enflasyonu doğurur.
- Ticarete mal artışı söz konusu olduğundan hayali artışlarla hayali kazançlar olmaz. Halbuki kredide reel olarak paranın varlığına bile ihtiyaç duyulmadan zimmette borç artırılabilir. Dolayısıyla faiz de arttırılabilir. Böylece hayali sermaye ile hayali kârlar sağlanır. Bileşik faiz bunun tipik örneğidir. Bu durum reel nakdi de sorunlu (muallle) hale getirir.
- Ticaret iki taraf için rantı arttırır. Faizli kredide ilk anda rant artmış görünür ama sonunda faizden dolayı rantı düşük olan tarafa yığıma yapar. Nakit, onu kullanamayan, dolayısıyla rantı düşük olan bir yerden, onu kullanabilen dolayısıyla rantı yüksek olan bir yere gitmesi gerekirken faiz dolayısıyla tersi olur. Halbuki ticarete mal ve nakit rantı yüksek olan yerlere gider.
- Faizli sistem gelir vergisi sistemi esasına dayanır. Günümüzde vergiler nakit olarak ve kârdan alınır. Bu vergi çeşidiyle sermaye uzun dönemde tekelleşir. Buna karşılık ticarete uygulanacak sermaye vergisiyle azalan verimler kanununun bir gereği olarak tekelleşme önlenir. Böylece serbest rekabet sistemi korunmuş olur. Faiz vergiden büyük tutulursa sistem çalışmaz, küçük tutulursa tekelin önüne geçilemez. Faizli sistem tekele gider ve denge bozulur.
- Mallarda doyma ve sınır söz konusu olduğundan arz ve talep kanunları işler. Fiyat, üreticiyle tüketici arasında bir şifre hizmetini görür. Buna karşılık insan ihtiyaçlarında ise doyma olmaz; toplam ihtiyaç sonsuz kabul edilir. Parayla mal arasındaki fark burada da kendini gösterir. Para malın aksine bütün ihtiyaçlara cevap verme özelliğine sahip olduğundan onda doyma olmaz. Bu nedenle faiz ile bir denge kurulması zorlaşır.
- Kâr üretici ile tüketici arasını bulur, o nedenle hem üreticilere hem de tüketicilere fayda sağlar, ekonomiyi canlı tutar. Faiz ise faizsiz krediyi önlediği için karşılıklı kredileşmenin önüne geçer. Nakdi olanların ihtiyaçları üstü miktarlarını kefalet ile kredi vermelerinde bir zararı olmaz. Faizi beklemiyorsa kullandırır. Faiz umudu varsa daha yüksek faizin gelmesini bekler. Bu durum sirkülasyonu azaltır veya yavaşlatır.
- Faiz veresiye satışları teşvik eder. Bu, üretmeden tüketme anlamına gelir ki “*yoktan bir şeyi var edememe kuralı*”na aykırıdır. Ticaret ise malların

tüccar nezdinde depolanması anlamına gelir ve tüketimi erteleme manasını taşır. Bu da ülkede yedek stoku sağlar. Görülüyor ki faizle ticaret birbirlerinden tamamen farklı iki süreçtir. Bunların aynı olduğu iddiaları kabul edilemez.

Görülüyor ki faiz, ticaretten farklıdır. Çünkü ticarete riziko kime aitse kazanç da o kişiye aittir. Sermayeye kâr tanınması muhtemel rizikoların karşılanmasını sağlayabilmek içindir. Gerçekte sermayenin sahibi malın mutlak maliki değildir. Tacir sermaye olan mallarını toplum adına yöneten bir görevli kabul edilir. Esasen toplum adına alır ve toplum adına satar. Sermayesini toplum yararına kullanır. Bu şekliye alıcı, satıcı ve kamu arasında çıkar paralelliği sağlanır. Serbest rekabetle makroda denge kurulur. Kendi mülkü imiş gibi tasarruf yetkisi olmakla veya verilmekle mikroda denge de sağlanır (Karagülle, 1993).

Tablo 1. Faiz ve Ticaret Farkı

PARAMETRELER	FAİZ	KÂR (TİCARET)
RİSK	Yok	Var
PİYASA	Tekel	Serbest
ÜRETİM	Düşer	Artar
TÜKETİM	Artar	Düşer
SATIŞLAR	Veresiye	Peşin
MARJİNAL FAYDA	Azalı	Artar
EKONOMİ	Sanal	Reel
ENFLASYON	Artar	Düşer
VERGİ	Gelir Vergisi	Sermaye Vergisi
PARA MAL DENGESİ	Nakit Miktarı Artar	Mal Miktarı Artar
KAZANÇ	Paradan	Maldan

Faizin Kiradan Farkı

Faiz ticaretten çok kiraya benzetilir. Taşınmaz bir malın başkasına kullandırılması sonunda alınan kira gibi, taşınır bir paranın kullandırılmasından alınan faize benzer görünür. Bu nedenle her ikisinin meşru veya gayri meşru olduğu tartışılır. Ancak doğada iyi şeylerle kötü şeyler ilk bakışta birbirine benzer gözükürler. Örneğin şırayla şarap birbirine benzer ama kısa bir analizle fayda ve zararları birbirinden ayrılır. Faizle kira aşağıda sayılan nedenlerle birbirinden farklıdır (Tablo.2):

Tablo 2. Faiz Kira Farkı

PARAMETRELER	FAİZ	KİRA
HAK EDİŞ NEDENİ	Kredi	Yıpranma
MENFAAT NAKLİ	Muhtemel	Muhakkak
İSTİSMAR	Var	Yok
REEL EKONOMİ	Soyut Artış Var	Soyut Artış Yok
MARJİNAL FAYDA	Düşer	Artar
TALEP	Nakde Doyma Yok	Mala Doyma Var
SONUÇLAR	İsrafa Neden Olur	Yatırıma Neden Olur
HASARLAR	Borçluya Ait	Kiralayana Ait
ZARARLAR	Katlanmaz	Dengelenbilir

- Kirada verilen aynen geri alınır da yıpranır. Faizde ise verilen mislen geri alınır ve dolayısıyla yıpranma yoktur.
- Kirada şartlar eşittir. Halbuki faizde borçlu muhtaç durumdadır. Zira kiraya veren de gayrimenkulün giderlerini karşılayabilmek için kiralamak zorundadır.
- Kiralamada gerçekleşmiş bir menfaatin nakli vardır. Faizde ise muhtemel bir kazancın sağlanması söz konusudur. Hatta faizle para alanın zarar etmesi ihtimali de vardır.

- Kirada kiralanan taşınmazda meydana gelmiş bulunan hasar ve koruma masrafları mal sahibine aittir. Dolayısıyla bu rizikodan dolayı kirayı istihkak eder. Halbuki, faizde hasar ve koruma külfeti borçluya aittir. Faizin istihkak sebebi yoktur.
- Kiralanan şey reeldir, hayalen çoğaltılamaz. Ayn'a müteallik eden bir haklıdır. Kredi zimmete taalluk eder, hayalen çoğaltılabilir.
- Kira ilişkisinde iki taraf da yararlanır. Birinde eksiltme yerine ikisinde de artma vardır. Ancak bu kiralamanın da faize doğru dönüşmemesi için kiralama tüketim araçlarından çok üretim araçlarında olabilir ve kira hasılaya iştirak şeklinde alınabilir. Bu takdirde daha de dengeli hale gelir.
- Kiralanacak şeylerin kullanılmasında doyma vardır. Nakitte doyma olmaz.
- Uzun dönemde taşınmazlarda belli tedbirler alınarak denge kurulabilir. Faiz ise dengesizlik esasına dayandığı için kendisinde denge kurulamaz.
- Faizin zararlarının giderilmesi zordur. Kiranın zararları hasıladan kirayı takdir etmek ve faizsiz mesken kredisini tanımak suretiyle giderilebilir.
- Faiz rantı azaltıcı bir harekete sahiptir. Kira rantı arttırıcıdır.

Faiz ve Selem Farkı

Faizin zaman içinde artmayıp bir işlemde sağlanan belli bir rizikosuz kazanç olma durumu söz konusu olabilir. Böyle bir faizin ticarete benzediği ileri sürülebilir. İslam fıkıhçıları buna “*faizi fazl*” demişlerdir. Bu tür zamanla artmayan fazlalıkları meşru gören az sayıda da olsa fıkıhçı vardır. Buradaki bu fazlalığın veresiye satışından olup olmadığı tartışmalıdır. Benzer durum selem adı verilen sipariş anlaşmalarında da ortaya çıkar. Bir başka deyişle geç ödemenin maldan dolayı mı yoksa paranın geç ödenmesinden dolayı mı olduğu hususu İslâm fıkında önemli bir ayırıcı faktör kabul edilir. Ödemede gecikme (veresiye) halinde fazlalık faiz sayılırken, malın teslimindeki gecikme halinde fiyat indirim veya malın fazlalığı meşru kabul edilir. Buna "selem akıtları" denilir ve selemde fark veya menfi faiz meşru sayılır.

- Faizle selemi birbirinden ayırt edebilme kriteri, “*Faiz önce malı teslim edip paranın geç alınmasından dolayı bedele ilave edilen fark iken selem ise paranın önce verilip malın geç alınmasından dolayı bedelde yapılan indirimdir.*” Görülüyor ki selem fiyatları düşürür, faiz ise fiyatları yükseltir. Bu, selemle faiz arasındaki önemli farklardan biridir.

Tablo 3. Faiz ve Selem Farkı

PARAMETRELER	FAİZ	SELEM
Akit Şekli	Mal Peşin Ödeme Vadeli	Ödeme Peşin Mal Vadeli
Kriter	Pozitif Fark	Negatif Fark
Fiyat Dengesi	Arttırır	Düşürür
Üretim	Düşer	Artar
Tüketim	Veresiye ile Artar	Tasarruf ile Geciktirir
Nakit Külfeti	Çoğalır	Azalı
Belge	Nakit Senedi (para)	Mal Senedi (Semen)
Karşılık	Karşılıksız Para	Karşılıklı Para
Hesaplama (Fizibilite)	Müspet Faiz Farkı	Menfi Faiz Farkı
Fiyatlar/Enflasyon	Pahalılık	Ucuzluk

- Selemde alıcının malı geç teslim alması tasarrufu teşvik eder. Yani nakit sahibi parayı peşin kullanırken ortak mallarda harcama yapmaktan şimdilik feragat etmiş olur. Buna karşılık ileride elde edeceği paraya mukabil şimdi malı satın alır. Selem böylece toplum içinde daha çok üretime yardım eder, özendirir. Faizde ise kişi ileride elde edeceği paraya mukabil şimdi malı alıp tüketir, bir kısım malı tüketmekten feragat eder. Üretimin azalmasına sebep olur. Üretmeden tüketme çelişkisi doğar.
- Selem senetleri (sipariş senetleri) toplum tarafından teminat altına alındığı takdirde likidite kazanır. Böylece senet bir mal gibi alınıp satılır. Ticarete olduğu gibi selem farkı iki kişi arasında değil üç kişi arasında doğar. Böylece selem farkı alan kimse onun rizikosunu da yüklenmiş bulunur. Şöyle ki kamu/devlet vadeli buğday senedi çıkarır, çiftçilere bunu kredi olarak verir. Çiftçi bu senedi borsada satar. Tüccar bu senedi borsadan satın alır, un değirmenine satar. Hasat mevsimi sonunda çiftçi buğdayı devlet ofisine teslim eder. Değirmen sahibi de senetle bu ofisten buğdayı çeker. Görülüyor ki burada nakit kredi yerine buğday senedi kredisi verildiği için herhangi bir enflasyona sebebiyet verilmez. Diğer taraftan senet piyasada ucuz veya pahalı satılmak suretiyle rantı ve rizikosu birlikte

paylaşılır. Serbest rekabet ortamı doğar. Faizli kredi, piyasaya karşılıksız paranın sürülmesi şeklinde gerçekleştiğinden enflasyonu da beraberinde getirir.

- Selem senedine dayanmayan mallarda malikin değişmesi mallardaki fizikî yerin de değişmesini gerektirir. Mal satıcının ambarından alıcının ambarına taşınır. Selem senetleri sayesinde mal fizikî statüsünü değiştirmeden hukukî statüsünü rahatça değiştirebilir.
- Selem de faiz de hacme dayandığı için fonksiyon bakımından ikisi arasında hiçbir fark yoktur. Faizsiz sistemde faiz yerine selem farkı ikame edilir. Fizibilite hesaplarıyla değerlendirmeler ikisinde de yapılabilir.

Görülüyor ki faiz; olaya sermaye açısından bakıldığında garanti kâr sebebiyle müspet bir anlam taşır. Ayrıca sermaye ihtiyacı olan için de elde edilme yönüyle müspet gözüktür. Verilen kredilerin dönmeme ihtimaline bağlı olarak hukuki rizikoyu karşılamak üzere faiz talep edilir. Faizin en çok savunulan yönü sermaye birikimini sağlaması olarak karşımıza çıkar. Sermaye birikimine bağlı olarak büyük yatırımlara imkân verir. Büyük sermayeyle tekelleşmelere imkân sağlayarak kârı maksimize eder. Kredi ve faiz ekonomik akışı sağlama aracı olarak da kabul edilir. Birlikte üretimi ve tüketimi harekete geçirir. Sermayesi olmayanlara iş yapma imkânı sağlar. Kredi veren açısından ekonomik bir risk taşımaz. Kredi açan risklere karşı her tedbiri alır, borçluyu garanti vermeye kolaylıkla zorlar. Gelirlerin artmasına ve büyümesine bağlı olarak faizle kredi verenler kurumlaşır. Kredileşme kurumları (bankalar) günümüzde etkin kurumlar olarak karşımıza çıkar. Ekonomik faaliyetler için buna ihtiyaç vardır. Bu durum fiilen gerçekleşmiştir. Geçmişte yasaklanan faiz günümüzde devletler tarafından yasal hale getirilmiştir.

Faizin söz konusu müspet yönleri olmakla beraber birçok menfi sonuçlara da neden olur. Faizi esas alan kapitalist sistemde ortaya çıkan önemli bir sorun işletme düzeyinde sabit girdilerde kendisini gösterir. Kira, işçi ücretleri, faiz ve gelir vergisi işletmeler için sabit giderler kabul edilir. Bu da uzun dönemde a- Küçük işletmeleri ortadan kaldırır. Sabit giderlerin karşılanabilmesi için işin büyümesi ve maliyetlere az yansımaları gerekir. Bu da küçük işletmeleri tasfiye eder. b- Tekelleşmeye sebep olur. Küçük işletmelerin kalkmasıyla işler önce orta boy sonra da büyük işletmelerine eline adım adım geçer. Bu da tekellerin oluşmasına neden olur.

Faiz, işçilik, kira ve gelir vergisi sabit giderlerdir. Maliyet fiyatları üretim arttıkça düşer. Maliyet fiyatı piyasa fiyatından daha az olan yerlerde çalışma olmaz.

Küçük işletmeler elenir veya kurulmaz. Büyük sermaye daima daha çok kâr eder. Böylece küçük sermayeler devamlı elenir. Küçük firmalar azalır, büyük firmalar büyümeye devam ederler. Uzun dönemde veya sonunda sermaye tekeli oluşur.

Faizin bir diğer özelliği ve olumsuz yönü piyasadan parayı çekmesidir. Bu da çalışanların satın alma gücünü azaltır. Bu durum periyodik krizlere neden olur. Diğer taraftan faiz başkasının zararına kazanca da neden olur. Ekonomik bölüşümde dengesizlik ve haksızlık oluşturur. Sınıflaşmaları beraberinde getirir. Bir tarafta sefaletler yaşanırken diğer tarafta sefahatler sınır tanımaz hale gelir (OXFAM, 2018). Tekelleşmeler nedeniyle ekonomik durgunluğa sebep olur. Bunun tipik örneği 1929 ekonomik bunalımıdır.

Ekonomi kurumu kâr-zarar kriterini esas alır. Faiz bu kritere uymaz. Ekonomik kararları almada tek yönlü hareket eder. Buna bağlı ekonomik bakımdan hatalı karar almaların önünü açar. Büyük yatırımlarda yapılan hatalı yanlar ve yanlış kararlar ekonomi sistemini çöküntüye götürebilir. Sermaye açısından risk unsurunu ortadan kaldırır. Buna karşılık faiz tüketicisinin zararını hiçbir zaman hesaba katmaz. Bu nedenle tek taraflı hareket eder ve ekonomik dengenin bozulmasına neden olur. Çıkar paralelliğine dayanmadığından sermaye karşısında kredi kullananı zayıf duruma sokar. Bu da akit serbestliğinin esasını teşkil eden irade ve rızaya dayalı sözleşme sistemini bozar. Zarara katılmadığından daima kazanır ve uzun dönemde sermayeyi tekelleştirir. Tekelleşmeye bağlı olarak üretimin düşmesine neden olur. Faizle elde edilen gelirin emek karşılığı olmaması sebebiyle elde eden açısından israfa yol açar. Uzun dönemde gelir dağılımı olumsuz etkilenir. Sermaye ile emek arasında uçurumlara sebep olur. Gelir dağılımı adaletsizliklerine bağlı olarak çatışmalarla isyanlara neden olur. Küresel sermaye faiz gelirini kaybetmemek için çatışmalar çıkarır. Savaşları göze alır. Bu endişelere bağlı hukuk ve insanlık dışı yollara başvurur (OXFAM, 2018). Enflasyona neden olur. Buna bağlı olarak işsizliğe sebep olur. Gelirler düşer. Açlık ve sefaleti beraberinde getirir.

SELEM

Selem bir akit şeklidir. Ancak bu akit şekline yeni Borçlar Kanunu'nda yer verilmemiştir. Bize göre bu akdin güncellenmesi ve hem Türk Ticaret Kanunu hem Bankacılık Kanunu hem de Merkez Bankası Kanunlarında yer verilmesi gerekir. Bu ayırmda tanımı yapılacak, İslam fıkhdındaki yer alış şekli belirlenecektir.

Kavram ve Tanım

Selem akdi Osmanlı döneminde yasalaşan Mecellede kapsamlı bir şekilde düzenlenirse de Cumhuriyet döneminde çıkarılan Borçlar Kanunu içindeki akit örnekleri arasında doğrudan yer almaz. Siparişlerle ilgili pazarlamacılık sözleşmesi içinde komisyon yönü ile az da olsa bazı hükümler bulunur (Borçlar Kanun m.450, 460). Genel hükümlerde kabul edilmiş sözleşme serbestliği kapsamında böyle bir akdin yapılmasında herhangi bir engel bulunmaz. Alışverişin yani satış akdinin bir çeşidi olarak karşımıza çıkar. Selem akdi, peşin parayı misli (standart) bir malla vâdeli olarak mübadele etme anlamına gelir. Paranın değil de malın veresiye olmasıyla selem yapılmış olur. Para peşin verilir, mal ise en az bir ay sonra teslim edilir. Bir aydan az bir vade ile yapılan satışlar peşin sayılır. Selemin konusu olan mal; vasıfları tam olarak belirlenebilen ve zimmet borcu olabilen standart şeylerdir. Geçmişte daha çok ziraatçılarla zirai mal satan tüccarlar arasında caridir. Çiftçi hasat mevsiminde malı teslim etmek üzere satış yapar, bedelini alır. Selemde her iki taraf için de karşılıklı menfaat vardır. Satan kimse, malı elinde olmadığı halde bedelini alıp işini görürken satın alan ise bir miktar ucuz almak suretiyle kârını artırır.

İslam Fıkıhında Dayanakları

İslam fıkıhında selem akdi konusunda Mezhep imamlarının icmaı bulunmaktadır. Bunun anlamı menfi faizi bünyesinde taşımasına rağmen bu akit meşru görülmüş demektir. Kur'an'da *“Ey iman edenler, belirlenmiş bir süre için birbirinize bir borçla borçlandığınız zaman onu yazınız* (Kur'an, Bakara: 282).” Tedayün ayeti ile seleme açık bir şekilde yer verilmiştir (Özket, 2018: 143). Abdullah bin Abbas, selem akdinin Kitap ile helâl kılındığını söylemiş ve bu ayeti zikretmiştir. Hz. Muhammet, ölçü, tartı ve teslim zamanı belirlenerek selem yapılmasını isterken belli bir tarla veya ağaçtaki mahsul yerine, ad ve miktarı belli olan mahsul üzerine akit yapılmasını ifade etmiştir. Çünkü muayyen bir tarla veya ağacın, peşin satılan mahsulü verip vermeyeceği belli değildir. Yine Abdullah bin Abbas'tan rivayet edildiğine göre, *“Allah'ın resulü Medine'ye hicret ettiğinde Medineliler hurmalara bir, iki hatta üç yıllığına selem yapıyorlardı.”* Allah'ın resulü onlara; *“İleride teslim edilecek bir malı, parasını peşin vermek suretiyle alacak olan kimse, ölçü tartı ve vadesini pazarlık edip öyle alsın. (Bir rivayette) ölçüsünü ve vadesini belirtip alsın.”* demiştir (Buhârî. Tecrîd-i Sarîh: 1023). Bu Hadis selem akdinin câiz olduğunu ve selem usulü ile alınan malın ölçü, tartı veya başka şekillerle miktarınca bilinmesinin şart olduğunu gösterir. Başka bir Hadis'te, *“Kim bir yiyecek veya başka şeyde selem akdi yapmışsa, bu malı fiilen teslim*

almadıkça bir başkasına satmasın.” denilmiştir (Ebu Dâvud: 3468). Bu Hadis’ten anlaşılan o dönemde senet sistemi kurulmadığından selem usulüyle mal satın alan kimse, malı teslim almadan önce başkasına satamaz, hibe edemez, devredemez. Bu malı başka bir mal olarak da alamaz, sonradan malın cinsini değiştiremez.

Selem akdi Osmanlı döneminde tedvin edilen Mecelle m. 123’te “Müecceli muaccele satmak” şeklinde tanımlanır. Selem icap ve kabul olmak üzere iki unsuru vardır. Satım akdi icap ve kabul ile meydana geldiği gibi, selem de icap ve kabul ile meydana gelir. Örneğin alıcı satıcıya “*Yüz kile şu cins buğdayı üç ayın sonunda filan yerde bana teslim etmek üzere şu kadar peşin para ile selem yapmak istiyorum.*” dese, satıcı bu teklifi kabul edince akit meydana gelmiş olur. Selem akdinin geçerli olması için bazı şartlar vardır. Buğday ve arpa gibi malın cinsini, kır veya sulak arazi mahsulü olup olmadığını, miktarını, vadesini yani malın teslim zamanını, peşin olarak verilecek para miktarını, malın teslim yerini kararlaştırmak şarttır. (Yazman, 1964: 282)

Günümüzde Selem

Selem akdi hem tarihte hem de günümüzde uygulama alanı bulmuştur. Ancak bu akdin güncellenmesi ve kapsamının genişletilmesi gerekir (Özket, 2018: 143). O nedenle bu ayırımda bu akdin nasıl güncelleneceği ve etkin hale getirileceği üzerinde durulacaktır.

Selem Sözleşmesinin Güncellenmesini Gerektiren Nedenler

Günümüzde tüketim ekonomisi revaçtadır. Veresiye ve taksitli satışlar ciddi bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkar. Kredi kartları bu sorunu daha da artırır. Bütün bu alışverişler vade farklarına dayanır, vade farksız denilen satışların içinde vade farkı önceden konulur. Kişiler limitlerinin üzerinde borçlandıklarından tasarruf etmeleri hayal olur. Bu durum kapitalist faizli ekonominin doğal sonucudur. Çok sayıda tüketiciyi intihar noktasına getirir ve birçok ülke ekonomisi için ciddi manada çöküşler yaşanır (OXFAM, 2018). Çalışmanın bu bölümünde bir paradigma değişikliğine gidilerek veresiye ve taksitli satışların yerine önceden ödemeli sonradan mal teslim alma sistemi olan “selem/ para peşin mal veresiye” üzerinde durulacaktır.

Selem Dayandığı İlkeler

Selem ile ilgili açıklamalara geçmeden bu sistemin kurulabilmesi için birtakım alt sistemlere ve anlayış değişikliklerine ihtiyaç vardır. Bu maksatla öncelikle selem sisteminin dayandığı ilkeleri belirlemek gerekir.

- Selem sistemi faizsiz ortaklık sistemlerinin geliştirdiği bir sözleşme türüdür. Ancak faizli ekonomilerde de uygulanabilir. Ön ödemeli siparişe ilişkin sözleşmeler, taşınmaz satışlarındaki tanıtım ve reklam niteliğindeki lansman satışları ve buna dair fiyat indirimleri bu kapsamda geniş uygulama alanı bulan anlaşmalardır.
- Bununla birlikte selem bütünü standart mallara yaygınlaştırılması için ilk adım olarak selem akitlerinin güncellenmesi ve şartlarının ona göre belirlenmesi gerekir. Bu çalışma bu konuda bir adım atılması olarak değerlendirilebilir. Seleme dayalı çıkarılacak mal senetleri sistemi (Yavuzer, 1987: 103) kurulacağından bu senetleri alıp satan veya nakde dönüştüren selem senetleri borsası adıyla bir birimin de oluşturulması gerekir. Bu birim mahalle veya semt kooperatifleri içinde oluşturulabilir (Kanlı, 2016: 25). Katılım bankalarının doğrudan konusu olması gerektiği gibi konvansiyonel bankalar da faizsiz uygulamalara pencere açmak suretiyle selem senedine dayalı anlaşmaları bünyesine katabilir. Sistem büyüdüğünde Mal Senetleri Borsası şeklinde teşkilatlanabilir.
- İkinci olarak, selem sisteminde üreticiye ödeme peşin yapılır ürün vadeli alınır. Ürünün teminatlı ve standart olması (Tekelioğlu, 1987: 145), teslim edildiğinde hıyarı rüyet dediğimiz görülünce reddedilecek mallardan olmaması gerekir. Bütün üreticiler buna göre programlanmalı ve eğitilmelidir.
- Dayanışma ortaklıkları tesis edilmelidir. Bu konu doktora tezimizde ele alınmıştır (Akdemir, 1988). Sosyal grup teminatı adını verdiğimiz bu dayanışma şeklinde aynı veya benzer nitelikteki üreticiler birlikte hareket ederler ve birbirleriyle taahhüt esasına göre anlaşılır ve bağlanırlar. Bir zarar veya beklenmedik bir durum olması halinde kendi aralarında dayanışarak bu zararı giderirler. Bir nevi kefalete dayalı sigortayla birbirlerini güvence altına alırlar. Dayanışma ortaklığının günümüzdeki sigortalardan farkı baştan prim ödeme mecburiyetinin olmamasıdır. Taahhüt yeterlidir ve ancak bir zarar olunca ödeme yapılır. Bu dayanışma şekli malların zamanında teslim edilmemeye dayalı zararın ödenmesi sorununu ortadan kaldırır.
- Bu sistemin işleyebilmesi için ortak ambarların semt, ilçe, bölge, uluslararası serbest bölge düzeylerinde kurulması gerekir. Ayrıca mal teslimlerinde yine ortaklık sistemine göre pay alan kontrol sistemlerinin de oluşturulması şarttır. Kontrol ederek malı teslim alan kontrol grubu

artık o maldaki kusurlardan sorumlu hale gelir. Zarar varsa kontrolörün dayanışması tarafından karşılanır.

- Ambara teslim edilen malların nakliyesi için de sistem kurulması gerekir. Teslim edilen mallar partiler halinde ilgili yerlere nakledilir. Nakliye ücreti bir defa mal teslim edilirken pay şeklinde belirlenir artık nakliye ücreti konuşulmaz ve ülkenin her yerine nakledilebilir hale gelir. Zamanla bu ambarlar uluslararası anlaşmalar yoluyla uluslararası nakliye sorununu ortadan kaldırırlar. Üretilip bir semt ambarına teslim edilen mallar kurulacak ağ sistemiyle tüm dünya pazarına girmiş olur.
- Sistemin sağlıklı yürüyebilmesi için her kademede bulunan kişilerin “sabit giderleri esas alan işçilik sistemi”ne göre değil, “*sabit giderleri minimuma indiren ortaklık ekonomi sistemi*”ne göre hareket etmeleri gerekir (Demir, 2017: 32). Bu takdirde paylaşım ortaklık sözleşmelerine göre yapılacağından irade ve rızalara uygun olarak gerçekleşir. Ancak ortaklığa göre paylaşımın kolay olması için ürünü temsil eden mal senetleri sisteminin de kurulması gerekir. Esasen tarihi uygulamalarda olmayan husus burada kendisini gösterir. Günümüzde artık senet sistemi herkes tarafından kabul edilerek uygulanmaktadır. Ancak senetler üzerinde en önemli sorun miktara bir sınır getirilmemesi ve ürünlerin de yer almamasıdır. Bahse konu selem senetleri bu sorunu da çözecek şekilde geliştirilmelidir. Örneğin mal senedi üzerinde 100 kg buğday, 1/100 adet Arçelik A Plus buzdolabı, 1/1000 A marka ve özellikleri olan otomobil ve benzeri vasıf kısmı daha da detaylanabilecek şekilde olmalıdır. Bu sayede senet sahibi neyi alacağını, ne kadar senet toplarsa depodan çekebileceğini ve ne zaman eline geçeceğini görmüş olur. Selem mal senetleri üzerinde kimin alacaklı olduğu yazılmayacağından hamili sahibi olur, borçlusunun teslim edeceği ambar ile teslim tarihi belli olacağından piyasada serbestçe alınıp satılabilir.
- İlkel ekonomilerde vergiler mal olarak alınır. Böyle bir tahsil şekli üretici için hem kolay hem de avantajlıdır. Buna karşılık kamu için sıkıntılıdır. Gelişmiş ekonomilerde vergi mallar üzerinden değil değerler (nakit) üzerinden alınır. Devlet için kolay ve yararlı olan bu tahsil şekli üretici ve imalatçıyı sıkıntıya sokar. Burada önerilen mal senetleri üzerinden verginin pay olarak alınması halinde hem üreticinin hem de kamunun sıkıntıları ortadan kalkar. Görülüyor ki mal senetleri sisteminin geliştirilmesi halinde vergilendirme işi kolaylaşır ve kayıt dışı ekonomi ortadan kalkar. Devletin alacağı pay, mallar teslim edilirken yüzde pay

şeklinde ayrılır. Böylece vergi kaynağında aynî olarak senet şeklinde alınmış olduğu gibi hem üreticiler hem çalışanlar hem tüccarlar hem de devlet ortaklık paylaşım sözleşmelerine göre kolaylıkla payını elde etmiş olur.

- Selem senetleri fiyatlarda piyasaya göre daha ucuz veya indirimli olduğundan kısa zamanda cazip hale gelir, tüketim ekonomisi adım adım üretim ekonomisine dönüşür. Fiyatlar peşin ödendiğinden enflasyon sorunu ortadan kalkar (Karagülle, H. 1987:155).

Görülüyor ki geçmişte daha çok tarım ürünlerinde kullanılan selem akidi günümüzde standardize edilebilen her türlü mallar için kullanılabilir. Özellikle halkın ihtiyaçlarını gidermeye yönelik modellerin geliştirilmesi gerekir. Bunun için halka “sipariş kredisi” adı altında bir kredi geliştirilebilir, geliştirilmelidir. Halk bu kredilerle tüccarlara malın çeşidine göre her hafta veya her ay parti parti almak üzere yıllık ihtiyaçlarını sipariş vermeli, parasını sipariş veren tüccara peşin olarak ödemeli, tüccarlar bu siparişleri peşin ödemeler yaparak selem akitleriyle üreticilere vermelidirler. Üreticiler işçilere ve hammaddeye peşin ödemeler yaparlar ve günü gelince ürünleri en yakın ambarlara teslim ederler. Ambarlar nakliyecilere, nakliyeciler bakkallara teslim ederler. Halk bakkallardan sipariş ettiği malları hafta hafta teslim alır.

Bu sistemde tüccarlar kârı paradan değil ürünlerden pay olarak alırlar. Aynı şekilde ortaklık ekonomisi gereği ambarlarla nakliyeciler de ürünlerden paylarını alırlar. Kiralar ve ücretler de hep pay şeklinde tahakkuk eder. Para yolda artmaz eksilmez sadece dolanır, mal üretir. Üretime katılanlar sabit ücret değil, üründen pay alırlar.

SELEM SİSTEMİNİN SWOT ANALİZİ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışmada selem sisteminin sağlıklı olup olmadığı SWOT analizi yöntemiyle ele alınacaktır. Selemle ilgili tüm veriler SWOT (*Strengths- Weakness- Opportunity- Threats*) analizi yöntemi ile değerlendirilecektir. Bu yöntem, bir sorunun çözümü amacıyla, bir sistemin, kurumun veya durumun güçlü yanlarını belirleyerek bunları en uygun fırsatlarla eşleştiren, zayıf ve tehdit edici yönleri azaltmayı hedefleyen sistematik stratejik bir planlama, bu yönüyle de bir karar verme aracı kabul edilir (Gable vd., 2007: 140; Beloborodkoa vd., 2015:165; Glass vd., 2015:156; Chen vd., 2014:320; Aslan vd., 2014:234; Kanlı, 2016:6-7).

Tablo 4. Güçlü ve Zayıf Yönler

Güçlü yönler	Zayıf Yönler
<p>G1. Üretici malını peşin olarak önceden satmış olur.</p> <p>G2. Sipariş veren malı ucuza almış olur.</p> <p>G3. Mallarda standardizasyona gidilir.</p> <p>G4. Merkezi depolama ve ambalajlama sistemleri geliştirilir. Bu tür maliyetleri düşer.</p> <p>G5. Mallar özellikleriyle senede bağlanır.</p> <p>G6. Mal senetleri hamiline düzenlenir.</p> <p>G7. Devir, temlik ve pazarlama kolaylaşır.</p> <p>G8. Malın depoya teslimine kadar Mal senedi ticareti gelişir: Mal senetleri borsası çalışır.</p> <p>G9. Ticaret hız kazanır ve tüccar sayısı artar.</p> <p>G10. Mevsimlik, yıllık sipariş sistemleri kurulur, ekonomideki belirsizlikler ortadan kalkar.</p>	<p>Z1. Çok az ihtimalle mal teslim edilmeyebilir.</p> <p>Z2. Mal geç teslim edilebilir.</p> <p>Z3. Hamiline mal senedi kaybolabilir.</p> <p>Z4. Sistemin yeni olması ve uygulamanın bilinmemesi gelişmeleri geciktirebilir.</p> <p>Z5. Beklenmedik veya olağan dışı bir durum ortaya çıkabilir.</p> <p>Z6. Mevzuat, uygulama ve yargılama sürecinin uzunluğuna bağlı sorunlar oluşabilir.</p> <p>Zayıf Yönleri İyileştirici Unsurlar Z1, Z2, Z4, Z6</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dayanışma ortaklıklarının kefaleti, • Sözleşmelerin geliştirilmesi, • Standardizasyonun gelişmesi, • Ambar sisteminin kurulması, • Yeminli bilirkişilerin malları kontrolü, kontrolün teminatlı olması, • İhtilaflarda arabulucu ve tahkim sistemlerinin kabul edilmesi, • Yasal düzenlemeler:<ul style="list-style-type: none"> - Borçlar Kanunu'nun akitler kısmına selem akdinin eklenmesi, - Türk Ticaret Kanunu'nun kıymetli evrak arasında yer alan ve içeriğinde daha çok nakitleri esas alan bono senetleri arasına selem mal senetlerinin eklenmesi, <p>Mal senetlerine likidite kazandırma bakımından Merkez bankası ile ilgili yasaya hükümler konulması.</p>

Tablo 5. Fırsatlar ve Tehditler

Fırsatlar	Tehditler
<i>F1. Serbest piyasa ortamı oluşur.</i> <i>F2. Tüccarlar arası iş hızı artar.</i> <i>F3. Defalarca mal nakli masrafının önüne geçilir.</i> <i>F4. Malların devir ve temlik kolaylaşır.</i> <i>F5. Standart mal üretimi ihtilafları azalır.</i> <i>F6. Üretim mevsimlik ve yıllık planlı hale gelir.</i> <i>F7. Ödemeler peşin ve üretim öncesi gerçekleşir.</i> <i>F8. Enflasyon sorunu biter.</i>	<i>T1. Sermayen gücünü kaybedeceği endişesi ile çeşitli tuzak ve algılarla karşı koyar.</i> <i>T2. Tüketicilerin borç sarmalı içinde olması peşin alışverişleri zorlayabilir.</i> <i>T3. Senet sahtekarlığı veya kaybı oluşabilir.</i> <i>T4. Küresel sermaye faiz gelirini kaybetme endişesi yaşar. Bu endişeye dayalı hukuk ve insanlık dışı yollara başvurabilir.</i> <i>T5. Kurulu düzende gelirleri faizle olanlar değişiklik ve yeniliklere karşı çıkabilir.</i>

Görülüyor ki tarihi kökleri olan selem akdi güçlü yönler olan G1-G10 olarak sayılan nedenlerle günümüz şartlarında geliştirilmesi gereken bir akit türü olarak karşımızda durur. Sistemin Z1-Z6 arasındaki zayıf yönler için mevzuatta değişiklikler yapılmalıdır. Zayıf yönler giderildiğinde Selem sisteminin sağladığı faydalar olan F1-F8 arasındaki fırsatlar çok önemlidir ve enflasyondan arındırılmış, tasarrufu öne çıkaran ve planlanmış bir ekonomi ile mal senetlerine dayalı yeni bir ekonomik düzen kurulabilir. Faizin ortaya çıkardığı sorunlardan önemli bir kısmı ortaklıklar, ticaret yoluyla giderilebilirse de kredi kurumunun sermaye lehine kullanılması toplumsal yapıda ciddi sorunları beraberinde getirir. Faizin fiyatları artırması veresiye, taksitli vadeli satışlara neden olması, tasarrufu azaltması, enflasyonu tetiklemesi ve benzeri sonuçları uzun dönemde toplumsal dengeyi bozar. Faize dayalı işçilik sistemi sabit giderlere neden olur, bu uygulamalar beraberinde küçük firmaların elenmesine ve büyük firmaların tekelleşmesine ortam hazırlar. Zarara katılmayan faizin uzun dönemde büyük sayılar kanunu gereği firmaların tekelleşmesini artırır. Tekel üretimin yarıya fiyatların iki katına çıkması demektir.

Önerilen selem sistemi günümüz şartlarında yeniden bir akit şekli olarak geliştirilir, nakit senetler yerine mal senetleri sistemine dönüştürülür ve bu senetlere likidite kazandırılırsa, ekonomi planlandığı gibi, emek sömürüsü sona

erer ve hamiline mal senetleri borsası yoluyla serbest piyasa sistemi irade ve rızalarla kurulmuş olur. Selem sistemi ve ortaklık ekonomisi sayesinde emek üretime bir pay olarak katılır ve hakkını tam olarak artık ürünün sahibi haline gelir. T1-T5 arasındaki tehditler yukarıda zayıf yönler kısmında sayılan iyileştirici düzenleme ve uygulamalarla ortadan kalkar

SONUÇ

Bu çalışmada faizli ekonomilere bağlı ciddi toplumsal sorunların ekonominin sürdürülebilir niteliğine hanel getirecek bir yöne gittiği tespit edilmiş, alternatif kurumlardan selem akdi üzerinde durulmuştur. Selem sadece üretici ile tüketici arasında sıradan basit bir anlaşma olmaktan çıkarılmış ve toplumsal sorunlar olan enflasyon, tüketim ekonomisi yerine üretim ekonomisi, veresiye yerine peşin alışverişleri, israf yerine tasarrufu ve benzeri birçok faydayı beraberinde getiren yenilikçi bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Bu kapsamda selem mallarda standardizasyonu getirmesi, sermaye yerine emek ve üreticiyi öne çıkartması, kaliteyi yükseltmesi, ortak ve dayanışmaya dayalı hareket etme bilincinin gelişmesini sağlaması, karşılığı olan mal senedi sistemine dayanması, bu senedin hamiline düzenlenerek likidite kazandırılması, menfi faiz olarak fizibilite analizlerinde kullanılabilmesi yenilikçi düşünceler olarak önerilmiştir.

Selem yöntemiyle ortak çıkarlar doğrultusunda insanların üretimi planlayabilir. Ortak ambarlar oluşturulmasını beraberinde getirir. Ambara teslim edilen mallar ekspertiz kontrolünden geçirilir ve teminat altına alınır. Nakli bakımından ileri bir adım atılır. Mallar senetlerle tanımlanarak mal senedi sistemi kurulur, bir bakıma karşılıklı senet üretiminin yolu ve yöntemi de açılmış olur. Bu bağlamda; selem aslında yepyeni sürdürülebilir bir ekonomik yapı oluşturmaya katkı sağladığı söylenebilir. Aslında bu durum en küçük işletmeler için de geçerlidir.

Ekonominin geleceği işletmelerde sabit giderleri minimize etmek ve ortadan kaldırmaktan geçer. Bu çalışmada, sürdürülebilir gelişmeyi sağlayarak yaşana bilirliliği arttırmak için, gerekli ekonomik sistemi bir bütün olarak değerlendiren ve uygulanabilir bir kavram olarak “selem senetleri” önerilmektedir. “Selem senetlerinin” temel fonksiyonları halkın ekonomiye doğrudan katılmasının yanında ortaklık ekonomisi, dayanışma (sigorta), toplumsal düzeni koruma ve zararlı kurumlardan arındırma olarak özetlenebilir. Bu anlamda “selem kurumu”nun sürdürülebilir ekonomik gelişme bağlamında şu temel faydaları sağlayabileceği düşünülmektedir:

Ekonomik Bağlamda

- Üretimde etkinlik ve verimlilik sağlanır, ekonomi planlanır hale geldiğinden kaynak israfının önüne geçilir. Böylece kaynak kullanımında optimizasyon sağlanabilir.
- Mallarda standardizasyona gidilir ve ürün kalitesi artar.
- Rekabet ortamı oluşarak piyasa işler hale gelir.
- Kapsamı genişledikçe piyasaları etkin bir şekilde düzenler.
- Küçük işletmeler çalışır hale gelir. Rekabet içinde daha büyük ve güçlü ekonomik yapıların oluşumuna ortam hazırlanır. Aynı zamanda küçük sermayelerin ekonomik kararlara katılımı da gerçekleşeceğinden sermaye birikimi sağlanabilir.
- Küçük ölçekli işletmelerin bir araya gelmesi ile ekonomik işbirliğini artırır.
- Ürünlerin ambarlara konulması ile ürün arzı kolay koordine edilir hale gelir.
- Semt, ilçe, bölge ve uluslararası serbest bölgeler arasında kurulacak ağ ile mallar arasındaki fiyat farklılıkları minimuma iner.
- Yerel piyasalar için avantajlar sağlar sadece yerel ihtiyacı karşılamakla kalmaz aynı zamanda kendi bölgesinde ya da ilgili sektörde ekonomik faaliyeti canlandırabilir.
- Üretim artar, verimlilik yükselir ve böylece kârlılık oranı yükselir.
- İstihdam artışı sağlar, makro düzeydeki işsizlik düzeylerini aşağıya çeker.
- Teknolojinin gelişmesine katkı sağlayabilir.

Sosyal Dayanışma Bağlamında

- Üreticiler arasında sosyal gruplaşmaya yönelik kurulacak dayanışma ortaklıkları yoluyla malların sigortalanması konusunda maliyetleri düşürür. Aynı grup içinde zarar sonrası ödeme taahhüdü nedeniyle grup içi sosyal kontrolü sağlar. Ekonominin her kademesinde kurulacak dayanışma ortaklıklarıyla hem kişiler hem de ortaklıklar teminatlı hale gelir.

- Sosyal dayanışma, yardımlaşma ve iş birliği konusunda toplumsal bilinç düzeyinin gelişmesine katkı sağlar. Birlik olma, birlikte yaşama, aynı mekânı paylaşma bilincini toplum tabanında yayar. Dostluk ve kardeşlik ortamı sağlanır.
- Üretici, tüccar, tüketici ve kamunun çıkarları paralel hale geldiğinden çatışmalar ortadan kalkar ve toplumsal denge ile adil bölüşüm sağlanır.
- Güvenli mallar sayesinde toplumsal sorunlar azalır.
- Arabuluculuk ve tahkim sistemiyle çıkan sorunlar kısa sürede sonlandırılır.

KAYNAKLAR

- Akdemir, S. (1987). *Faizsiz Bankanın Kuruluşu Teşkilatlanması ve Yönetim Şekli, Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli*, İstanbul: İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları.
- Akdemir, S. (1988). *Ceza Hukukunda Mağdurun Korunması*, (Doktora Tezi) İzmir: Akevler Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi Yayınları.
- Akdemir, S. (1990), İşçi-İşveren İlişkileri, Mukayeseli Sistem Analizi. *Mukayeseli Hukuk ve Uygulama Açısından İşçi İşveren Münasebetleri, İlmî Toplantılar Dizisi*. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları.
- Akdemir, S. (2017). *İnsanlık Anayasası Kavramı*. Ankara: Atlas yayınları.
- Akdemir, S. (2017). Hak Merkezli Yenilikçi Hukuk Düşüncesi Çerçevesinde İnsanlık Anayasası Kavramı. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 207-224.
- Akdemir, S. (2017). Faizsiz Finans Kanun Taslağına Yönelik Eleştiri ve Öneriler: İslam İktisadı İlkelerine Göre Bir Değerlendirme. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 3(2), 161-186.
- Aslan, I., Çınar, O., & Özenç, Ü. (2014). Developing Strategies for the Future of Healthcare in Turkey by Benchmarking and SWOT Analysis. *10th International Strategic Management Conference, Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 150, September, 230-240.
- Bayındır, A. (2015). İslâm'da Faiz Mefhumu ve Unsurları. *Para Faiz ve İslam, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi*. İstanbul: İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları
- Beloborodkoa, A., Romagnolia, F., Rosaa, M., DisantoB, C., Salımbenib, R., Karlsenc, E. N., Reimec, M., Schwabd, T., Mortensen E, J., Ibarraf, M., &

- Blumberga, D. (2015). SWOT Analysis Approach for Advancement of Waste-to-Energy Cluster in Latvia. *International Scientific Conference Environmental and Climate Technologies, Energy Procedia*, 72, 163-169.
- Bilmen, Ö.N. (1967). *Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- Chen, W.M., Kim, H., & Yamaguchi, H. (2014). Renewable Energy In Eastern Asia: Renewable Energy Policy Review and Comparative SWOT Analysis for Promoting Renewable Energy in Japan, South Korea, and Taiwan. *Energy Policy*, 74, 319-329.
- Demir, B. (2017). *Faizsiz Ekonomide Ortaklık Sistemi*. İstanbul: Medhal Yayınları.
- Ersoy, A. (1986). *İktisadi Müessesleşme Tarihi İktisadi Kalkınmanın Tarihi Seyri* (Doçentlik Tezi). İzmir: Akevler Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi Yayınları.
- Ersoy, A. & Altundere M. B. (2017). The Market Institution and The State in Islamic Economics: From Past to Present and Future. *International Journal of Management and Accounting*, 25, 253-284.
- Ersoy, A. (2017). İslam Coğrafyasının İktisadi Sorunları ve İslam İktisadının Vadettikleri: Sorun Üreten Tekelci Kapitalizmden Ortaklık İktisadına Geçiş. *21. Yüzyılda İslam Dünyasına Stratejik Bakış Uluslararası Kongresi: Fırsatlar, İmkânlar, Gelişmeler, Sorunlar, Çözüm Önerileri* (10-14 Mayıs), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Gable, G. G., Lee, J.-N., Kwahk, K.Y., & Green, P. (2007). Administrative Placement of the Information Systems Academic Discipline: A Comparative SWOT Analysis. *Communications of the Association for Information Systems*, 21(8), 137-165.
- Glass, J. R., Kruse, G. H., & Miller, S. A. (2015). Socioeconomic Considerations of the Commercial Weathervane Scallop Fishery Off Alaska Using SWOT Analysis. *Ocean & Coastal Management*, 105, 154-165.
- Kanlı, İ. B. (2016). Sürdürülebilir Gelişmeyi Sağlamada Stratejik Bir Araç: Mahalle Kooperatifleri. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 25(3), 1-34.
- Karagülle, S. (2014). *Adil Düzen 'de Genel Hizmetler*. İstanbul: Medhal Yay.
- Karagülle, S. (1969). *İslamiyet ve Ekonomik Doktrinler*. İzmir: Kaynak Yayınları.
- Karagülle, S. (1993). *Alternatif Faizsiz Banka Selem ve Kredileşme*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karagülle, H. (1987). Senetlerin Tedavülü ve Fiyatlandırılması. *Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli. Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi*. İstanbul: İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları.

- Orman, S. (2015). Modern İktisat Literatüründe Para, Kredi Faiz. *Para Faiz ve İslam*. (Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi). İstanbul: İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları.
- OXFAM (2018). *Donate*. 20.06.2018 tarihinde <https://www.oxfam.org/en/pressroom/pressreleases/2018-01-22/richest-1-percent-bagged-82-percent-wealth-created-last-year> adresinden alındı.
- Özket, H. (2018), “Tedayün” Ayeti Bağlamında İslam Ekonomisinde Özgün Muhasebe İhtiyacı, 01.06.2018 tarihinde <http://www.icomep.com/uploads/icompep18spring/ICOMEPEP'18-SpringAbstractBook.pdf> adresinden alındı.
- Sayı, A. (1987). Faiz ve Faizin Tarihi Gelişimi. *Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli*. (Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi). İstanbul: İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (2015) İslâm'da ve Para Politikası Hakkında Bir Deneme. *Para Faiz ve İslam*. (Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi). İstanbul: İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları.
- Tekir, S. (1987). Faizsiz Sistemde Kredileşme ve Kredi Müessesesi. *Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli*. (Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi). İstanbul: İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları.
- Yavuzer, M. S. (1987). Yeni Bir Faizsiz Banka Modelinde Senet Çıkarılması ve Çeşitleri. *Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli*. (Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi). İstanbul: İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları.
- Yazman, İ. (1964). Mecelle Hukukunda Selem Akdi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 1(21), 281-307.
- Zeytinoğlu, E. (2015). İslâm'da ve Diğer Sistemlerde Faiz. *Para Faiz ve İslam*. (Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi). İstanbul: İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları.